

In memoriam Prof. Mr. F. F. X. Cerutti

Op 19 november 1970 overleed bij een verkeersongeval nabij Arnhem prof. mr. F. F. X. Cerutti, hoogleraar in de nederlandse rechtsgeschiedenis, het agrarisch recht en het sociaal-economisch recht aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Zijn zeer bijzondere verdiensten voor de geschiedenis van stad en land van Breda vormen aanleiding in dit Jaarboek op zijn persoon en werk in te gaan. Ook het milieu, waaruit hij stamt, verdient in dit kader de aandacht.

Felix Franciscus Xaverius Cerutti werd op 17 november 1915 te Breda geboren als zoon van de toen pas benoemde gemeenteontvanger mr. F. Th. H. Cerutti¹ en van Johanna Antonia Maria Lijdsman, dochter van de architect, later wethouder (1916—1923) J. Lijdsman.² Zijn voorgeslacht stamde uit Italië en arriveerde in het midden der achttiende eeuw in ons land. De oudste in Nederland vermelde Cerutti was Petrus Anthonius Cerutti, die in 1760 te Zwolle voorkomt. Hij was gehuwd met Maria Catharina Tognaca, die hem tien kinderen schonk. Dat bij de doop dezer kinderen slechts Cerutti's en Tognaca's als peter en meter optreden wijst erop, dat dit echtpaar sedert kort in Nederland woonde en ter plaatse nog geen inheemse familierelaties bezat.

Van dit talrijk kroost heeft slechts de jongste zoon het geslacht voortgezet, nl. Franciscus Xaverius Cerutti, die in 1778 in hetzelfde Zwolle het levenslicht zag en in 1802 te Arnhem huwde met Elisabeth Maria Smits. Zijn beroep is onbekend, slechts weten we, dat hij in 1823 overleed te Oud-en-Nieuw Herkingen (Z.H.).

Het echtpaar Cerutti-Smits had slechts één zoon, nl. Franciscus Theodorus Cerutti, op 28 november 1810 te Arnhem geboren en in 1831 als schutter vermeld tijdens de Belgische Opstand. Hij was de overgrootvader van de thans overleden hoogleraar. Sedert dit familielid heeft het geslacht Cerutti bestuur en administratie gediend, waarbij het vanzelfsprekend in nauwe aanraking kwam met het nederlandse recht. De schutter F. Th. Cerutti nl. was ambtenaar bij 's Rijks Belastingen en vertoefde als zodanig op een groot aantal standplaatsen in Noord-Brabant: Boxtel, Terheijden, Deurne, Boxmeer, Sambeek, Hilvarenbeek, Hooge en Lage Mierde en Baarle-Nassau. Of deze volgorde chronologisch juist

Prof. Mr. F. F. X. Cerutti, 1915 - 1970.

is, valt thans niet meer vast te stellen. Van 1842—1849 woonde deze fiscale ambtenaar voor het eerst te Princenhage, van 1851—1856 voor de tweede keer en van 1868 tot zijn overlijden op 24 januari 1871 woonde hij er voor de derde maal. Franciscus Theodorus (in 1847 commies der 1e klasse genoemd) was in 1841 te Boxtel gehuwd met Anna Catharina van Kuyk Koudsijn (overleden te Princenhage in 1847), na wier dood hij in 1848 te Princenhage hertrouwde met Joanna Carolina Kievits (1808—1863). Uit deze verbintenis werd 2 oktober 1853 in dezelfde gemeente de grootvader en naamgenoot van de overleden hoogleraar geboren: Felix Franciscus Xaverius Cerutti, die zich zou ontwikkelen tot een ambitieus man met sterke karaktertrekken.³ Het rondzwerven langs Brabantse belastingkantoren schijnt aan de schoolopleiding van de jonge F. F. X. Cerutti weinig afbreuk te hebben gedaan, want na een kort verblijf in de zomer van 1869 (op het belastingkantoor?) te Zundert ontving hij per 15 oktober 1869 een aanstelling als aspirant-klerk ter gemeentesecretarie van Breda.⁴

Hoewel hij in 1871 tot 2e klerk en in 1876 tot adjunct-commies werd bevorderd bleef de jonge Felix te Princenhage wonen, zodat hij dagelijks door de Antwerpsche Poort (die pas in 1870/1871 werd afgebroken) de stad in- en uit moest wandelen. In 1875 werd hij in zijn dorp mede-oprichter van een Burger-Sociëteit, het „'s Maandags Gezelschap”.⁵ In 1877 vindt men hem vermeld als officier der Rustende Schutterij te Princenhage.⁶ Als opvolger van Laurentius Franciscus Jansen trad F. F. X. Cerutti op 19 januari 1887 te Breda op als directeur der Bank van Leening, een functie, die de toen aanzienlijke jaarwedde van f 1000,— opleverde.⁷ Inmiddels was hij in 1885 te Princenhage gehuwd met zijn nichtje Joanna Elisabeth Kievits (1850—1918). In de maand na de benoeming betrok het jonge paar de ambtswoning boven de Bank van Leening aan de Schoolstraat no. 18. Het gezin telde drie personen, want op 9 oktober 1885 was te Princenhage de oudste zoon Franciscus Theodorus Henricus geboren, de vader van de betreunde hoogleraar.

Grootvader F. F. X. Cerutti was vanaf 1892 gemeenteontvanger en hield als zodanig kantoor aan huis, een situatie, die ook tijdens zijn zoon en opvolger tot aan de voltooiing van de nieuwbouw van het stadhuis

in 1926 heeft voortgeduurd. In 1914 legde hij op 61-jarige leeftijd deze functie neer, waarna zijn evengenoemde oudste zoon per 1 januari 1915 het ambt overnam.⁸ Deze had van 1909—1913 te Utrecht rechten gestudeerd en daarna korte tijd de advocatuur uitgeoefend. Mr. F. Th. H. Cerutti overleed in 1968 te Heythuyzen. De gewezen ontvanger F. F. X. Cerutti werd na zijn pensionering lid van de gemeenteraad voor de R.K. Kiesvereniging „Dr. Schaepman”. Als zodanig had hij nogal eens politieke onenigheid met de schoonvader van zijn oudste zoon, wethouder J. Lijdsman.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de Cerutti's vanaf 1760 in Nederland en sedert 1842 in het Bredase hebben gewoond. Het bekleden van openbare functies door drie vorige generaties heeft het geslacht Cerutti een aantal eigenschappen opgeleverd, die zeker mede-bepalend zijn geweest voor de juridische aanleg van de latere hoogleraar.

Groot ook was de invloed van de oude op de jonge Felix, welke laatste vaak tegenover mij getuigd heeft van de lering die hij uit talloze contacten met zijn grootvader heeft getrokken. De oud-gemeente-ontvanger F. F. X. Cerutti heeft tot 1937 geleefd en de juridische opleiding van zijn oudste kleinzoon nog van nabij kunnen meemaken. Van hem heeft Felix jr. veel kennis over het oude Breda verworven, van zijn vader en grootvader stamt de belangstelling voor recht en administratie.

In 1927 werd de jonge Felix Cerutti ingeschreven als leerling van het Onze Lieve Vrouwe Lyceum te Breda, waar hij zeven jaar heeft doorgebracht. Reeds hier toonde hij neiging tot de historie, getuige o.a. enkele nagelaten schoolopstellen, waarvan er een handelt over de Nassau-graven in de Grote Kerk. Na een aanvankelijke Gymnasium-B studie behaalde hij in 1934 het diploma Gymnasium-A. Terstond leidde zijn weg toen naar de Katholieke Universiteit te Nijmegen, waar hij een der ijverigste studenten werd in de juridische faculteit. Reeds vrij kort na zijn candidaatsexamen voltooide Cerutti in 1936 voor prof. mr. E. J. J. van der Heijden een doctoraalscriptie ten behoeve van het bijvak rechtsgeschiedenis. In deze studie behandelde hij de vorming der stad Breda en vergeleek hij het Bredase recht met het Antwerpse recht. Na lezing van deze scriptie vertrouwde de betrokken hoogleraar aan een collega toe,

dat de aankomende student Cerutti „er veel meer van wist” dan hijzelf.

Tot de keuze van dit onderwerp is Cerutti ongetwijfeld gekomen door de contacten die hij — vermoedelijk reeds in zijn Lyceumtijd — met het Bredase gemeentearchief had gelegd. De sfeer was er in de jaren 1933—1943, zoals schrijver dezes uit eigen ervaring weet, ongemeen gunstig voor wetenschappelijk onderzoek. De bekwame leiding en de hartelijke gastvrijheid van de toenmalige archivaresse mej. Ina Mijnsen schiepen er een gunstig klimaat voor de arbeid van vakhistorici. Onder deze blonken vooral twee correctores van Bredase scholen uit: Dr. D. Th. Enklaar van het Stedelijk Gymnasium en Dr. L. G. J. Verberne van het Onze Lieve Vrouwe Lyceum. Daarnaast waren er bezoekers als pater Placidus O.M.Cap., kolonel J. P. de Man en J. van Roosmalen, die allen met grote toewijding de lokale archieven raadpleegden en tijdens hun nasporingen van gedachten wisselden.

Enklaar hield zich juist in die jaren bezig met studies over Leuvense Sint Peetersmannen in het land van Breda, de oudste gerechtsrol in het land van Breda, de vrijdom van de tol van Geervliet en het Sacrament van de Niervaart. Daarna bereidde hij een der publicaties van de Vereniging van Oud-Vaderlandsch Recht voor: de Gemeene Gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen.⁹ Het verzamelen van gegevens hiervoor kostte veelvuldig archiefbezoek en zo moeten Enklaar en Cerutti met elkaar in contact zijn gekomen. Dit contact is zo diepgaand geweest, dat Cerutti in het *Voorbericht* tot het eerste deel van zijn Rechtsbronnen zegt zich „eenigszins als zijn leerling te beschouwen”.

In het midden der dertiger jaren heeft de jonge Cerutti op het Bredase archief twee collecties bewerkt, die een goudmijn vormden voor de Bredase rechtsbronnen: die van de Bredase stadsgriffier Adriaan Havermans (1607—1653)¹⁰ en die van de stadsarchivaris Mr. G. A. Kleijn (1831—1867). Reeds Kleijn had de waarde der in zijn tijd nog grotendeels op het stadsarchief berustende collectie Havermans onderkend, maar zijn vroegtijdige dood belette hem er het volle profijt van te trekken. Van hem stamt wel het plan de Bredase rechtsbronnen uit te geven, dat — zoals straks nader wordt uiteengezet — door prof. Cerutti ten dele is verwerkelijkt.

De toestand, waarin de collectie Havermans rond 1933 verkeerde, was echter van dien aard dat zij niet met volkomen vrucht te raadplegen viel. In de 19e eeuw waren belangrijke bestanddelen in handen geraakt van de Brabantse archiefverzamelaar P. Cuypers van Velthoven, die deze stukken onderbracht in zijn bekende collectie, die in 1883 na Cuypers' dood grotendeels door het Rijksarchief in Noord-Brabant is aangekocht en nog steeds aldaar berust.¹¹ Wat in Breda aan losse stukken was achtergebleven lag niet in de juiste volgorde. Met behulp van Kleijn's afschriften en aantekeningen (die op de situatie en structuur der collectie Havermans rond 1855 teruggaan) herstelde Cerutti de oorspronkelijke orde in Havermans' papieren. Dit werk kon later nog worden geperfectioneerd toen Cerutti tijdens zijn stage aan genoemd Rijksarchief de gelegenheid had de omvangrijke collectie Cuypers op Havermans-papieren uit te kammen. Van alle stukken, die Cerutti rechts-historisch voldoende belangrijk leken, maakte hij afschriften, waardoor hij de basis legde voor zijn later gepubliceerde bronnen. In de *Inleiding* tot deze Rechtsbronnen werd de indeling der collectie Havermans duidelijk uiteengezet.¹²

Ook andere onderdelen van het stadsarchief raadpleegde hij echter. Met gegevens uit de stadsrekeningen schreef hij zijn eerste in druk verschenen pennevrucht. Deze handelde over Breda en de Spaanse versterkingen bij Terheijden in 1590 en werd opgenomen in jaargang 1936 van *Taxandria*.¹³ Ook verzamelde hij mede via Kleijn's aantekeningen gegevens over Bredase kunst en kunstenaars in de late Middeleeuwen, welke pas veel later — in 1960 — tot een publicatie verwerkt zouden worden. Uit zijn amateuristische arbeid op Klio's terrein trekt in het bijzonder wel de aandacht zijn uitvoerig opstel, wetenschappelijk verantwoord en met 187 voetnoten uitstekend gedocumenteerd, over de geschiedenis van het dorp Klundert onder de titel: „De heerlijkheid en het dorp Niervaart en de stad Klundert in het verleden”, dat werd opgenomen in het Gedenkboek „Niervaart” (1939). Zeker is zijn relatie tot de toenmalige rentmeester der domeinen Ir. G. J. Heymeyer aan het ontstaan dezer grotendeels op buiten Breda berustend archiefmateriaal gebaseerde verhandeling niet vreemd geweest. Reeds in deze studie hield hij zich bezig met de rechtsgeschiedenis van het land van Breda, getuige

een opmerking in het middeleeuws deel, waarin hij uit de aanwezigheid van een schepenbank te Halsteren in het jaar 1274 concludeert dat uit de hertogelijke organisatie der Bredase schepenbanken in 1328 niet alle lagere gerechten zijn voortgekomen.¹⁴

Op 16 maart 1939 legde Cerutti te Nijmegen met goed gevolg het doctoraal examen rechten in de publiekrechtelijke richting af. Reeds de volgende dag werd hij toegelaten als lid van de Philologisch-Historische Kring te Breda, een gezelschap van academici, die zich regelmatig met wetenschappelijk werk bezig hielden. Voor iemand met zijn eruditie, scherpzinnigheid en wetenschappelijke aanleg lag het voor de hand eerst te trachten de doctorsgraad te verwerven. Inderdaad heeft hij materiaal voor een dissertatie verzameld, maar deze is nimmer tot stand gekomen.¹⁵ Wel aanvaardde hij ditzelfde jaar een opdracht van de Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het Oude Vaderlandsche Recht om de middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda uit te geven. Deze nieuwe uitgave zou gedeeltelijk de „Oude Rechtsbronnen der Stad Breda” moeten vervangen, die Mr. W. Bezemer in 1892 onder auspiciën derzelfde Vereeniging had uitgegeven. Bezemer's werk had enerzijds immers slechts betrekking op de *stad* Breda, anderzijds beperkte het zich tot die bronnen, welke ons in het Houten Boecxken en het Out Keurboek zijn overgeleverd.

Doch eerst verkoos Cerutti de weg naar het archiefwezen in te slaan, waartoe hij op 1 juni 1939 de verplichte stage van één jaar aan het Rijksarchief te 's Hertogenbosch aanving. Zijn leermeester was daar de thans 87-jarige mr. J. P. W. A. Smit (1914—1949), een man met uitstekende reputatie op het terrein van archivaliek, heraldiek en rechtsgeschiedenis, die bovendien een ongelofelijke werkkraft bezat. Als mede-stagiaire trof Cerutti ten rijksarchieve J. L. van der Gouw aan (reeds in 1938 gearriveerd), thans dr. J. L. van der Gouw, die van 1966—1968 het ambt van algemeen rijksarchivaris zou bekleden. Helaas sneed de mobilisatie de jonge aspirant-archivaris reeds na twee maanden de pas af, toen hij in augustus te Grave onder de wapenen werd geroepen. Zijn neiging tot de rechtshistorie verliet hem ook daar niet, zodat hij nasporingen ging verrichten in het plaatselijk stadsarchief.

In de korte stagetijd van 1939 had hij te 's Hertogenbosch de circa

100 charters tellende collectie Van Nispen beschreven, die een tweetal jaren later ter verwerking in het archief van de Nassause domeinraad aan het Algemeen Rijksarchief werden overgedragen.¹⁶ Deze overdracht was in een volgende fase van zijn leven aanleiding om met het oog op het voltooiën van de stagetermijn op zaterdagmiddagen ten Algemene Rijksarchieven onder leiding van mej. dr. S. W. A. Drossaers als officieuze stagiaire werk ten behoeve van het omvangrijke en ingewikkelde archief van de Nassause Domeinraad te verrichten. Wegens een benoeming bij de Koninklijke Nederlandsche Boeren- en Tuindersbond woonde Cerutti namelijk sedert 1940 te 's-Gravenhage, waar hij later nog werkzaam was bij het Ministerie van Landbouw, de Raad voor het Kwekersrecht en de Stichting van de Landbouw. De arbeid voor de dissertatie en de studie voor het archiefexamen werden gestaakt bij de benoeming in 1956 tot buitengewoon hoogleraar in het agrarisch recht aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, welke functie in 1958 — met uitbreiding der leeropdracht — in een ordinariaat werd omgezet. In 1941 was mr. Cerutti te Waalwijk gehuwd met Theodora Alida Antonia van Slobbe, uit welke verbintenis thans vier kinderen in leven zijn, van wie drie reeds in het huwelijk zijn getreden. De twee zoons hebben beiden de voetsporen van hun vader gedrukt en zijn eveneens jurist.

Cerutti's activiteit op het terrein der Bredase rechtshistorie had in de eerste huwelijksjaren niet stilgelegen. In de archieven van Breda, 's-Gravenhage en 's-Hertogenbosch verzameld bronnenmateriaal leidde in 1945 tot een voortreffelijk opstel over het uiterst ingewikkeld herzogelijk leengoed Gageldonk in het jaarboek van „De Ghulden Roos”. Bij deze studie, die de structuur van het Roosendaals gedeelte van dit leengoed en de samenhang met verspreide onderdelen te Nispen, Wouw, Sprundel en Princenhage opheldert, heeft Hardenberg enkele jaren later in de Tilburgse historiebundel „Van heidorp tot industriestad” aangeknoopt. De hoeve De Rijt te Tilburg was nl. voor de helft een Gagel-donks leen.

Onder de enthousiaste leiding en op initiatief van de Bredase historicus pater Placidus — gesteund door prof. dr. L. G. J. Verberne en stadsarchivaris drs. P. Scherft — werd kort na de oorlog in Breda de oprichting van onze Kring voorbereid. Met deze gangmakers en de heren

A. Hallema, L. Merkelbach van Enkhuizen en schrijver dezes maakte Cerutti deel uit van het voorlopig werkcomité. Na de oprichting in 1948 was hij tot 1951 lid van het bestuur. Voor het eerste jaarboek leverde hij een bijdrage van hoog niveau, de bewerking van een voordracht voor de sectie rechtsgeschiedenis van het 5e Congres van Nederlandse historici. Zij handelde over de Jaarbede in de heerlijkheid Breda. Cerutti toonde daarin aan, dat de jaarbede werd opgebracht door de gezamenlijke dorpsgenoten, voorzover zij dienstlieden waren en dat zij in dit gebied een retributie was voor het gemeenschappelijk gebruik door de dorpsbewoners van die landsheerlijke woeste gronden, welke niet aan particulieren in cijns waren uitgegeven. In dit opstel weerlegt hij de stelling van Gosses, dat de jaarbede verband hield met ommevande rechtspleging en haar oorsprong vond in de landsheerlijke rechtsmacht.

De werkzame landbouwjurist was inmiddels tijdens de tweede wereldoorlog benaderd door de in 1941 geconstitueerde Commissie voor het Geschiedenisboek van Breda om een aandeel te leveren aan een historisch werk op wetenschappelijk niveau over onze stad. De keuze van deze medewerker was voortreffelijk en lag voor de hand, want niemand beter dan hij was in staat problemen als de vorming der stad en de institutionele geschiedenis tijdens de Middeleeuwen te behandelen. Men realiseerde zich echter wel dat Cerutti op het moment van aanvaarding der opdracht naast zijn ambtstaak nog drie grote projecten onderhanden had: de stage en de studie voor het archiefexamen, de rechtshistorische dissertatie en de uitgave der rechtsbronnen krachtens de reeds vermelde opdracht van 1939. Indien er van Cerutti's kant al aarzeling bestaan heeft, zal zijn leidsman Enklaar hem hebben bewogen aan het boek over Breda prioriteit te verlenen.

Zoals te verwachten viel leverde Cerutti ook hier geen half werk. In augustus 1946 reisde hij voor een week naar Brussel, om te onderzoeken welke archivalische of andere geschreven bronnen hij voor het Bredase boek zou moeten raadplegen in het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek aldaar. Van zijn bevindingen bracht hij in december 1946 een 13 foliovenen tellend „Kort Verslag” aan de redactiecommissie uit, dat nog steeds zijn nut kan opleveren voor onderzoekin-

gen naar Belgische bronnen voor de Bredase historie. Zes jaar later zou het eerste deel van het Bredase geschiedenisboek verschijnen. Van de 308 tekstpagina's vulde Cerutti er 145, dus bijna de helft van het boek. Daar het aantal betrouwbare geschriften over het middeleeuwse Breda uiterst gering was stond Cerutti voor een zeer moeilijke taak, die hij meesterlijk heeft volbracht. Alles wat de werken van Van Goor, Kleijn, Bezemer, Van der Hoeven, Erens en Enklaar en Juten's artikelen in *Taxandria* niet leverden — en dat was zeer veel — heeft hij uit de archieven moeten putten. Hij gaf in deze bijdragen blijk ook de moderne literatuur over stadsgeschiedenis te beheersen, waarbij het opvalt dat hij naast de Noord-Nederlandse werken van Gosses, Heringa, Huizinga, de Monté Ver Loren, Enklaar, Smit en Boeren ook die uit het Zuiden consulteerde. Geleerden als Cuvelier, Pirenne, Des Marez, Wauters, Smets, Van Werveke, Goetschalckx, Prims en Erens citeert hij regelmatig.

Cerutti's knapste prestatie bij het samenstellen van het Bredase historieboek is geweest, dat hij met het schaarse bronnenmateriaal bepaalde ontwikkelingen uit een zeer vroege periode heeft kunnen reconstrueren, waarbij hij op vernuftige wijze lering wist te trekken uit vergelijkbare toestanden of ontwikkelingen elders. Dit geldt met name voor zijn beschouwingen over het karakter en de omvang van het gezag der heren van Breda in de 12e eeuw en over de ontwikkeling der „villa” Breda tot stad tussen 1223 en 1252.

Weinige jaren later verscheen op St. Nicolaasdag 1956 het eerste deel van wat men Cerutti's levenswerk zou kunnen noemen: de Middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda. Zeventien jaren waren inmiddels sedert de opdracht van de Vereeniging OVR verstreken, maar het resultaat was van zeer hoog gehalte. Dit eerste boek bevatte behalve een voorbericht en een uitvoerige inleiding 310 oorkonden of regesten daarvan, steeds voorzien van notities omtrent vindplaats, vroegere uitgave of vermeldingen en afschriften. Het boek bestrijkt de periode 709—1404. De bedoeling van de bewerker was de uitgave te laten lopen tot het jaar 1554, toen de verhouding tussen de Bredase rechtscolleges en de hertogelijke rechtspraak definitief werd geregeld.¹⁷ Zo zou het tweede deel de periode 1405—1504 en het derde die van 1505—1554 omvatten. De overvloed aan materiaal en de nogal ruime

selectienormen hebben het sedert 1968 ter perse zijnde tweede deel¹⁸ reeds tot 700 pagina's tekstmateriaal (835 nrs.) doen uitgroeien, zodat de chronologische grens hiervan op 1476 is gesteld, het beginjaar der ambtsperiode van graaf Engelbert II van Nassau. De bewerker deelde mij in 1969 mede, dat hij wegens de onverwacht grote omvang van het materiaal na 1476 de eindgrens der Bredase rechtsbronnen zou moeten terugbrengen tot 1503, het eind van Engelberts bewind. Deze laatste periode zou dan in een derde deel slechts 137 nummers hoeven te bevatten. Cerutti's bedoeling was, daarin behalve een index van zaken (zoals in deel I aanwezig en voor deel II in bewerking is) nog op te nemen: een index van persoons- en plaatsnamen, bijvoegsels en verbeteringen, een lijst van cijnsboeken, manualen en renteregisters vóór 1504 en een glossarium. Er zijn onlangs plannen ontworpen om dit derde deel — behalve het glossarium — nog te voltooiën, waartoe de mogelijkheid bestaat omdat al het benodigd bronnenmateriaal — geschreven of reeds getypt — in de nalatenschap aanwezig is.

In de algemene vergadering van De Oranjeboom in 1960 verscheen prof. Cerutti in ons midden om een voordracht te houden over Bredase kunst en kunstenaars in de 16e eeuw. Het was de bewerking van een kortere inleiding, die hij twintig jaar tevoren — op 1 maart 1940 — ook in Breda had gehouden voor de Philologisch-Historische Kring. De lange voordracht werd onder de titel „*Gegevens* over Bredase kunst en kunstenaars in de 16e eeuw” in onze jaarboeken 1960 en 1961 gepubliceerd. Sedertdien hebben diverse bekende kunsthistorici er met vrucht gebruik van gemaakt. Regelmatig vindt men deze zo bescheiden getitelde studie geciteerd.

Twee jaar later — op 18 december 1962 — sprak de Nijmeegse hoogleraar op ons stadhuis over Stadsarchief en stadsgeschiedenis, toen het gemeentearchief zijn eeuwfeest vierde. Uit deze rede, in het jaarboek 1962 gepubliceerd en samen met een studie van ondergetekende afzonderlijk als „Honderd jaar stadsarchief” uitgegeven, blijkt Cerutti's enorme kennis van de structuur der Bredase rechtsinstellingen en zijn helder inzicht in de wijze, waarop het stadsarchief vanaf de Middeleeuwen is gevormd. Brabant en Breda bleven hem ondanks zijn over-

drukke taak te Nijmegen trekken, zodat hij zonder moeite bereid werd gevonden in november 1968 tijdens het op Bouvigne gehouden Colloquium „De Brabantse stad” te spreken over de Schepenbank in de Brabantse stad en de overdracht en bezwaring van onroerende goederen. Ook de stad Breda heeft in deze heldere en oorspronkelijke voordracht een ruime plaats gekregen. Kort daarvoor (16 oktober 1968) had hij Bredaas archiefmateriaal onder de aandacht gebracht van het Gezelschap *Einhard*, een groep vakhistorici onder Nijmeegse hoogleraren, toen hij daar een lezing hield over de relatie tussen de Rijksarchivaris dr. R. C. Bakhuizen van den Brink en de hoger reeds genoemde Brabantse archiefverzamelaar Prosper Cuypers van Velthoven. Bij deze studie maakte Cerutti gebruik van ongeveer 50 brieven van Bakhuizen aan Cuypers, die berusten in de Bredase collectie Cuypers van Velthoven.

Tenslotte nog iets over de persoon van Cerutti. Wie de rouwrede leest, die prof. mr. G. C. J. J. van den Bergh op 24 november 1970, de ochtend der begrafenis, in de aula der Nijmeegse Universiteit heeft uitgesproken, komt sterk onder de indruk van de bijna ongelofelijke productiviteit van deze historisch geschoolde en historisch gerichte rechtsgeleerde. Zijn wetenschappelijke vruchtbaarheid kon slechts mogelijk worden door de inderdaad tomeloze werkkraft, die de spreker hem toeschreef. Deze werkkraft was een van de zeer belangrijke elementen van zijn persoon. Daarnaast was hij bijzonder vlug en helder van geest, zag snel de samenhang der dingen en wist deze in korte tijd duidelijk op schrift te stellen. Hoewel hij met kop en schouders uitstak boven allen, die ooit de Bredase historie beoefend hebben, waardeerde hij het werk van ieder die arbeidde in de tuin van de Bredase Klio. Opstellen, bronnenpublicaties, genealogieën of journalistieke verhalen over Breda trokken steeds zijn levendige belangstelling. Altijd toonde hij een welwillend begrip voor de fouten van onze lokale historici, zoals schrijver dezes in 1951 al ondervond bij de publicatie van zijn boekje over „Het Bredasche Gasthuis”.

Ik verlies in hem een vriend in de wetenschap. Dat ik ook een „menselijke vriend” in hem betreur is zeker, maar dan moet ik wel vaststellen, dat het menselijk element bij Cerutti in onze historische betrek-

kingen niet altijd direct waarneembaar was. Zijn groet was bij een bezoek vluchtig, een brief begon altijd stereotiep met „Amice”, al kenden we elkaar vanaf de Lyceumtijd. Het slot van de brief, dat vroeger „Beste groet” luidde, werd de laatste tien jaar echter „Met hartelijke groet”, waaraan nog werd toegevoegd: „t.t.”. Mijn bezoeken aan zijn studeerkamer te Rijswijk en te Nijmegen zijn niet overtalrijk geweest, maar zij duurden altijd lang en wij waardeerden elkaar zeer duidelijk. Ik bewaar aan zijn gehele persoon de rijkste herinneringen. Zoals hij Enklaar en Verberne zijn wetenschappelijke leidsmannen heeft genoemd¹⁹ meen ik op mijn beurt hem mijn leermeester te mogen noemen.

Met prof. mr. F. F. X. Cerutti verliest de Bredase geschiedbeoefening een geleerde, die letterlijk onvervangbaar is en de prestaties van alle vorige historici — misschien met uitzondering van die van mr. G. A. Kleijn — ruimschoots heeft overtroffen. Stad en Land van Breda kunnen hem voor zijn werk niet dankbaar genoeg zijn. Gelukkig zullen zijn geschriften steeds hun waarde blijven behouden. Daarop voort te bouwen en met name Cerutti's *Rechtsbronnen* te exploiteren vormt een eretaak van deze en volgende generaties van Bredase geschiedbeoefenaars.²⁰

Dr. F. A. BREKELMANS.

AANTEKENINGEN.

¹ Bij raadsbesluit dd. 12 december 1914 m.i.v. 1 januari 1915; de beëdiging had 28 december 1914 plaats.

² Verslag van den toestand der gemeente Breda 1916, p. 72; bij de raadsverkiezingen van 1923 werd Lijdsman niet herkozen.

³ Deze gegevens over de familiehistorie dank ik aan Mr. F. F. X. Cerutti jr. te Utrecht. Zij werden wat Boxmeer, Zundert en Princenhage betreft aangevuld door mijn collega's Drs. H. Douma en Drs. C. Th. Lohmann, streekarchivarissen resp. te Grave en Etten-Leur.

⁴ Gemeentearchief Breda (GAB), Notulen B. en W. dd. 11 oktober 1869 no. 27. De jaarwedde bedroeg f 100,—. In 1871 reeds werd F. F. X. Cerutti tot 2e klerk

- bevorderd, in 1876 tot adjunct-commies en in 1885 tot 2e commies (wedde f 900,—). Zie ook dit Jaarboek XV (1962), p. 23 noot 62.
- ⁵ Notulenboek van dit Gezelschap over de jaren 1875—1953 in GAB, afd. III-98.
 - ⁶ Vriendelijke mededeling van Drs. C. Th. Lohmann.
 - ⁷ GAB, Raadsbesluit dd. 30 december 1886. Cerutti legde in de raadsvergadering dd. 15 januari 1887 de eed af.
 - ⁸ F. F. X. Cerutti was tot ontvanger benoemd bij raadsbesluit dd. 12 maart 1892.
 - ⁹ Werken O.V.R. III no. 9 (Utrecht 1941). Zie p. IX van de Inleiding.
 - ¹⁰ Van Havermans' collectie zegt Cerutti, dat zij „bij iedere studie over de middeleeuwse geschiedenis van stad en land van Breda een centrale plaats (moet) innemen. — Zie dit Jaarboek XV (1962), p. 10.
 - ¹¹ Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven VI (1883), p. 12-18. Een klein deel der collectie, dat in 1883 niet door de familie aan het Rijk werd overgedragen, bevindt zich in het Gemeentearchief te Breda, afd. IV no. 3.
 - ¹² Mr. F. F. X. Cerutti, Middeleeuwse Rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda (Werken OVR III no. 17) I, Utrecht 1956, p. XXXV-XL (verder aan te halen als: Rechtsbr.).
 - ¹³ Jrg. XLIII (1936), p. 169-181.
 - ¹⁴ Zie de desbetreffende overdruk uit genoemd Gedenkboek, p. 36, noot 25.
 - ¹⁵ Misschien bedoelt hij zijn dissertatie-in-woording als hij op p. XLIV van de Rechtsbronnen spreekt van een studie over de bronnen, handelende over de domeinen, de ontwikkeling van het grondbezit inbegrepen en de heerlijke rechten, „die, naar mag worden vertrouwd, tijdens het voortschrijden van de onderhavige bronnenpublicatie het licht zal zien”.
 - ¹⁶ De charters werden in 1939 aan de Brabantse rijksarchivaris toevertrouwd door de oud-president der Bossche rechtbank Jhr. Mr. C. O. M. van Nispen tot Sevenaer te Scheveningen. In augustus 1941 droeg Mr. Smit deze bescheiden aan het Algemeen Rijksarchief over. Zie Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven 1941, p. 11 en dezelfde Verslagen 1939, p. 29, alsmede Dr. S. W. A. Drossaers, Het archief van den Nassauschen Domeinraad I. Het archief van den Raad en Rekenkamer te Breda tot 1581, 1e stuk, p. XVI-XVII. Cerutti's in 's-Hertogenbosch bewerkte inventaris van de Collectie Van Nispen is o.m. aanwezig in GAB, Handbibliotheek, stamboekno. 6800 (8 A 224).
 - ¹⁷ Rechtsbr. p. IV.
 - ¹⁸ Varia Historica Brabantica III (1969), p. 60 noot 43.
 - ¹⁹ Zie dit Jaarboek XV (1962), p. 18.
 - ²⁰ Behalve in de gestencilde Rouwrede werd tot dusver aan Prof. Cerutti's verdiensten op het terrein van recht en rechtsgeschiedenis aandacht geschonken door Prof. Dr. L. J. Rogier in Numaga, Tijdschrift gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving XVIII (1971), p. 1-4 en door Prof. Mr. G. C. J. J. van den Bergh in Nederlands Juristenblad 1970, p. 1450-1451 en in het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis XXXIX (1971), p. 147-150. Deze laatste necrologie bevat een kort overzicht van Cerutti's historische geschriften.